

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Pernilla Hedetoft

Den svenska arvsrätten i behov av
förändring?
- en komparativ studie av sambors och
kusiners arvsrätt

Examensarbete
20 poäng

Docent
Eva Ryrstedt

Familjerätt

Höstterminen 2006

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Inledande kommentar	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Avgränsning	9
1.4 Metod och material	9
1.5 Disposition	10
2 SAMBORS ARVSRÄTT	11
2.1 Svenska förhållanden	11
2.1.1 Historisk tillbakablick	11
2.1.1.1 Sambor	11
2.1.1.2 Makar	13
2.1.2 Gällande rätt	14
2.1.2.1 Allmänt	14
2.1.2.2 Lilla basbeloppsregeln	14
2.1.2.3 Testamente	16
2.1.3 En vidare diskussion om sambors arvsrätt	17
2.2 Nordiska förhållanden	18
2.2.1 Danmark	18
2.2.2 Norge	20
2.3 Analys	23
2.3.1 Är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller sambors rätt att ärva?	23
3 KUSINERS ARVSRÄTT	28
3.1 Svenska förhållanden	28
3.1.1 Historisk tillbakablick	28
3.1.2 Gällande rätt	29
3.1.3 Allmänna arvsfonden	30
3.1.4 En vidare diskussion om kusiners arvsrätt	31
3.2 Nordiska förhållanden	33
3.2.1 Danmark	33

3.2.2 Norge	35
3.3 Analys	37
3.3.1 Är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller kusiners rätt att ärva?	37
4 AVSLUTANDE KOMMENTAR	42
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	43
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	46

Sammanfattning

I den förevarande uppsatsen har jag valt att utreda huruvida den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller sambors och kusiners rätt att arva. Enligt den nu gällande rättsliga regleringen omfattas inte sambor och kusiner av den allmänna arvsordningen. Det innebär att dessa två grupper inte har någon arvsrätt. Det kan dock ifrågasättas om de även fortsättningsvis skall stå utanför den allmänna arvsordningen.

Jag menar att ett samboförhållande på många sätt liknar ett äktenskap. Den stora skillnaden är dock att lagen inte ger sambor samma rättsliga skydd som makar.

Vid en historisk tillbakablick upptäckte jag att sambors rättsliga ställning har förbättrats under åren. Det har emellertid betonats att samboreglerna inte får bli alltför lik den äktenskapsrättsliga regleringen. Man vill undvika att skapa ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. Det har framhållits att äktenskapet är en institution som är överlägsen andra samlevnadsformer när det gäller personlig trygghet och juridisk stabilitet.¹ De som idag förespråkar ett införande av arvsrätt för sambor i Sverige menar bland annat att arvsrätten är förlegad med hänsyn till dagens samhälle. Det är idag samboförhållandet och inte äktenskapet som är norm när nya familjer bildas. Många känner heller inte till att sambor inte har någon arvsrätt och därför upprättas aldrig något testamente.² De som motsätter sig ett införande av arvsrätt för sambor har som huvudsakligt argument att den möjlighet som finns att testamentera sin kvarlåtenskap är alldeles tillräcklig.³

Det efterlevandeskydd som finns i sambolagen, den så kallade lilla basbeloppsregeln, ger en sambo ett visst skydd.⁴ Den lilla basbeloppsregeln

¹ Prop. 2002/03:80, *Ny sambolag*, s. 25.

² Boström, V., Israelsson, U., *Är arvsrätten föråldrad?*, Svensk Juristtidning, 2004, s. 644-647.

³ 2005/06:LU10, *Arvsrättsliga frågor*, s. 7.

⁴ Eriksson, A., *Den nya familjerätten*, s. 60.

erbjuder emellertid inte sambor samma starka skydd som basloppsregeln i ärvdabalken erbjuder makar.⁵ Alternativet är att samborna upprättar ett testamente för att skydda varandra i händelse av dödsfall. Ett testamente ger dock inte ett fullständigt skydd.⁶ Finns det barn till den avlidne sambon har dessa rätt att få ut sina laglotter efter den först avlidne föräldern redan vid dennes död.⁷

Vid en jämförelse med Danmark och Norge upptäckte jag att sambor i Sverige har en ganska omfattande reglering att tillgå. Jag fann att det inte finns någon lagstiftning i dessa länder som motsvarar den svenska sambolagen. I likhet med Sverige har sambor i Danmark och Norge ingen arvsrätt.⁸ I Danmark finns det emellertid en möjlighet, som utarbetats i praxis, att, i de fall det varit tal om ett flerårigt sammanboende, efterlevande sambo kompenseras vid den andre sambons frånfälle.⁹ I Norge finns det en lag om hushållsgemenskap som ger sambor vissa rättigheter vid den andre sambons bortgång. Denna lag är dock mycket grundläggande i sin karaktär.¹⁰ Sammanfattningsvis är sambor i Danmark och Norge, enligt min uppfattning, i lika stor utsträckning som i Sverige, tvungna att förlita sig på testamente med de begränsningar som det innebär.

Vid en historisk återblick upptäckte jag att kusiner hade arvsrätt fram till den nya arvslagen trädde i kraft 1928. Arvsrätten för kusiner avskaffades eftersom det inte längre ansågs att det fanns en sådan samhörighet mellan kusiner som berättigar till arv.¹¹ Historiskt sett har arvsordningen gått från att vara ganska omfattande till en nyare rättsutveckling av ett begränsande av släktarvsrätten.¹² Tidigare tillföll arv efter en person som avlidit utan att efterlämna någon arvsberättigad staten direkt. I samband med att arvsrätten

⁵ Grauers, F., *Ökonomisk familjerätt*, s. 251.

⁶ Agell, A., *Äktenskap, Samboende, Partnerskap*, s. 266.

⁷ Grauers, F., a.a., s. 251.

⁸ Lund-Andersen, I., *Legal Status of Cohabitants in Denmark*, s. 468 f; Ryrstedt, E., *Legal Status of Cohabitants in Norway*, s. 441.

⁹ 2006/07 – L 100 (som fremsat): *Forslag till arvelov*, s. 69.

¹⁰ SOU 1999:104, *Nya samboregler*, s. 163 ff.

¹¹ Saldeen, Å., *Arvsrätt*, s. 44.

¹² Saldeen, Å., a.a., s. 16 f.

för kusiner avskaffades inrättades dock ett särskilt institut, Allmänna arvsfonden, med uppgift att förvalta egendomen och använda den för att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och handikappade.¹³

De som förespråkar ett återinförande av kusinarvsrätten menar bland annat att det måste anses stämma överens med allmänhetens rättsmedvetande att egendom skall behållas inom familjen.¹⁴ Många människor lever i tron att kusiner faktiskt har arvsrätt och många gånger upprättas därför aldrig något testamente. Förespråkarna anser vidare att det är oriktigt att staten går in som arvinge efter avlidna personer som har relativt nära släktingar i livet.¹⁵ De som är emot ett återinförande menar bland annat att möjligheten att förordna om sin kvarlåtenskap genom testamente är alldeles tillräcklig.¹⁶

I komparation med Danmark och Norge fann jag att kusiner i Danmark inte har någon arvsrätt.¹⁷ I Norge har däremot släktarvsrätten inte begränsats i samma utsträckning som i Sverige och Danmark och kusiner har arvsrätt. I Norge motiveras kusinarvsrätten med att när en person enbart har dessa släktingar i livet, finns det en sådan anknytning mellan dem som berättigar till arv.¹⁸

Enligt min uppfattning är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller sambors rätt att ärva. Det efterlevandeskydd som finns i sambolagen och möjligheten att genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap är inte tillräcklig. Ett införande av en allmän arvsrätt för sambor är dock inte lösningen. Istället måste skyddet gentemot barn till den avlidne sambon stärkas så att den efterlevande inte behöver flytta från den gemensamma bostaden och sälja egendom för att kunna lösa ut dessa barn.

¹³ Saldeen, Å., a.a., s. 84.

¹⁴ Motion 2004/05:L236, *Arvsrätt för kusiner*, s. 77 f.

¹⁵ Motion 2005/06:L297, *Egendomsförhållandena inom familjen*, s. 274.

¹⁶ 2005/06:LU10, a.a., s. 8.

¹⁷ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 66.

¹⁸ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 64 ff.

Däremot anser jag inte att den svenska arvsrätten är i behov av förändring när det gäller kusiners rätt att ärva. I den föreliggande uppsatsen har det inte framkommit något som talar för ett återinförande av kusinarvsrätten. Enligt min uppfattning måste det tillhöra ovanligheterna att det inte finns några andra släktingar i livet än kusiner. Därtill framstår det som ovanligt att man står dessa så nära att det motiverar en arvsrätt. I privatekonomiskt hänseende har ett sådant arv heller ingen större betydelse för försörjningen. Den möjlighet som finns att genom testamente förordna sin kvarlåtenskap anser jag är alldeles tillräcklig. Allmänna arvsfonden kan dessutom avstå från arv till förmån för en kusin. I likhet med motståndarna till ett återinförande av arvsrätt för kusiner anser jag att gränsen för släktarvsrätten måste dras någonstans och det görs lämpligen vid kusinerna.

Sammanfattningsvis kom jag fram till att den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller rätten för sambor att ärva. När det gäller rätten för kusiner att ärva föreligger det däremot inte något sådant behov.

Förord

Mina juridikstudier, som en gång inleddes vid juridiska fakulteten i Uppsala, börjar nu lida mot sitt slut. Jag är mycket tacksam över att jag fått möjlighet att uppleva det studentikosa livet i såväl Uppsala som Lund.

Jag vill särskilt tacka min sambo Douglas, mina vänner och min familj för deras stöd och uppmuntran under min studietid. Jag vill vidare tacka min handledare, docent Eva Ryrstedt, som under arbetets gång kommit med många goda råd och idéer.

Lund i mars 2007

Pernilla Hedetoft

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
bet.	betänkande
kap.	kapitlet
m.m.	med mera
nr.	nummer
NOU	Norges offentliga utredningar
Ot.prp.	Odelstingets proposition (Norge)
Prop.	Regeringens proposition
p.	punkten
Rt	Norsk Retstidende
SOU	Statens offentliga utredningar
s.	sidan
stk.	stycket
UfR	Ugeskrift for Retsvæsen (Danmark)

1 Inledning

1.1 Inledande kommentar

Såsom lagstiftningen i ärvdabalken gestaltar sig idag har varken sambor eller kusiner någon arvsrätt. Anledningen till att jag, i den förevarande uppsatsen, valt att behandla sambors och kusiners arvsrätt, som ju är två vitt skilda grupper, är att dessa, enligt den nuvarande rättsliga regleringen, står utanför den allmänna arvsordningen. Det kan dock ifrågasättas om de även fortsättningsvis skall stå utanför den allmänna arvsordningen. Är den svenska arvsrätten i behov av förändring när gäller sambors och kusiners rätt att ärva?

Enligt min mening liknar ett samboförhållande på många sätt ett äktenskap. Den stora skillnaden är dock att lagen inte ger sambor samma rättsliga skydd som makar. Möjligheterna att skapa ett bra skydd för den efterlevande sambon är mycket små. I praktiken kan man inte ärva sin avlidne sambo. Sambor har ingen arvsrätt. Det finns dock ett visst efterlevandeskydd för sambor i sambolagen (lilla basbeloppsregeln). Frågan är om detta skydd är tillräckligt. Ett alternativ för sambor som vill skydda varandra är att de upprättar ett testamente. Dessvärre känner nog ett stort antal av dem som idag lever i ett samboförhållande inte till att sambor inte har någon arvsrätt och därför upprättas i många fall aldrig något sådant. För det fall att samborna har skrivit ett testamente till förmån för varandra erbjuder detta institut endast ett begränsat skydd. Den nuvarande regleringen innebär att barn till den avlidne sambon har rätt att få ut sina laglotter efter den först avlidne föräldern redan vid dennes död. Motsatsvis får de gemensamma barnen i ett äktenskap vänta på sitt arv efter den först avlidne föräldern tills båda föräldrarna är avlidna. Barn som föds i ett äktenskap respektive i ett samboförhållande har med andra ord helt olika förutsättningar att göra sin arvsrätt gällande. Därför har jag i den förevarande uppsatsen ansett att det är viktigt att särskilt belysa hur makars skydd gentemot gemensamma bröstarvingar historiskt sett har stärkts.

Den nu gällande arvsrättsliga regleringen innebär vidare att en avliden persons kusiner inte har någon arvsrätt. Rätten för kusiner att ärva togs bort i samband med att kretsen för arvsberättigade släktingar begränsades 1928. Idag tillfaller istället arvet en statlig fond, Allmänna arvsfonden.¹⁹ Det enda medlet som står till förfogande för en person som vill säkra en kusins arvsrätt är ett testamente. Men många gånger har ett sådant inte upprättats. Främsta anledningen till det är kanske okunskap om att kusiner inte har någon arvsrätt. Då förefaller det heller inte naturligt att skriva ett testamente till förmån för dessa.

Frågan huruvida det borde införas/återinföras en rätt för sambor och kusiner att ärva har behandlats vid ett flertal tillfällen i riksdag och regering. Gång på gång har lagutskottet avslagit motioner av denna natur. Frågan är ständigt aktuell och diskuteras flitigt. Det finns mycket som talar för och mycket som talar mot att man skall införa/återinföra arvsrätt för sambor och kusiner. Min förhoppning är att jag, genom den förevarande framställningen, kan bringa lite klarhet i frågan huruvida den svenska arvsrätten behöver förändras på detta område.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna framställning syftar till att analysera huruvida den svenska arvsrätten är i behov av förändring när det gäller rätten för sambor och kusiner att ärva. En sådan analys förutsätter en tillbakablick på hur den svenska arvsrätten på området har växt fram och utvecklats men också hur den gestaltar sig enligt nuvarande lagstiftning. Det är också nödvändigt att se till de nordiska förhållandena, därav det komparativa inslaget med Danmark och Norge.

Frågeställningen i den föreliggande framställningen är följande: Är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller sambors och kusiners rätt att ärva?

¹⁹ Saldeen, Å., a.a., s. 44.

1.3 Avgränsning

Denna framställning omfattar enbart sambors och kusiners arvsrätt. Upplysningsvis har det även förekommit diskussioner huruvida arvsrätten för släktingar i tredje arvsklassen borde begränsas. Frågeställningen är mycket intressant men jag har valt att inte uppmärksamma detta spörsmål.

I internationellt hänseende har jag valt att komparera med det rättsliga området i Danmark och Norge. Övriga nordiska länder har jag lämnat därhän.

För det fall jag kommer till den slutsats att det är motiverat med ett införande/återinförande av arvsrätt för sambor och/eller kusiner har jag valt att inte närmre gå in på hur man rent lagtekniskt skall lösa denna fråga.

Upplysningsvis likställs make i den förevarande uppsatsen med registrerad partner. Vidare omfattar begreppet sambor även homosexuella sambor.

1.4 Metod och material

För att kunna besvara frågan i den föreliggande framställningen har jag valt att använda mig av i huvudsak rättsdogmatisk metod men även av komparativ och rättshistorisk metod.

Framställningen är huvudsakligen en rättsdogmatisk. Den beaktar lagtext såväl som förarbeten, överrättspraxis och juridisk doktrin.

Då framställningen också har för avsikt att systematisera, tolka och jämföra det aktuella rättsområdet med några av våra nordiska grannländer, Danmark och Norge, tillämpas även en komparativ metod.

Genom att använda mig av rättshistorisk metod har jag också haft möjlighet att klarlägga aktuella rättsreglers historiska bakgrund och utveckling. Denna metod ökar förståelsen för ämnet och dess eventuella framtida lösningar.

Det är min uppfattning att det inte finns någon relevant svensk rättspraxis att tillgå när det gäller sambors och kusiners rätt att ärva.

1.5 Disposition

Den här framställningen är upplagd på följande sätt. Först och främst behandlar jag sambors arvsrätt. Denna del inleds med en genomgång av de svenska förhållandena. Till att börja med ges en historisk tillbakablick och en genomgång av gällande rätt på området. När det gäller den historiska tillbakablick har jag valt att även kort gå in på hur den historiska utvecklingen sett ut för makar. I kapitlet med gällande rätt har jag vidare valt att först göra en kort och allmän genomgång av relevant sambolagstiftning. Denna åtföljs sedan av en närmre genomgång av den lilla basbeloppsregeln samt testamente. Därefter berör jag särskilt den diskussion som förekommer på området och de skäl som talar för och emot ett införande av arvsrätt för sambor. Därefter går jag in på de nordiska förhållandena på området. Först redogör jag för förhållandena i Danmark och därefter följer Norge. Häri behandlas såväl historia som gällande rätt. Avslutningsvis följer en analys där jag för en sammanfattande diskussion och framför egna kommentarer och slutsatser vad gäller sambors rätt att ärva. Efter detta behandlar jag kusiners arvsrätt. Även denna del inleds med en genomgång av de svenska förhållandena. Till att börja med ges en historisk tillbakablick och orientering av gällande rätt på området. Därefter redogör jag för Allmänna arvsfonden. Sedan följer en mer djupgående genomgång av kusiners arvsrätt. Därvid berörs särskilt den diskussion som förekommer på området och de skäl som talar för och emot ett återinförande av arvsrätt för kusiner. Efter detta följer en presentation av de nordiska förhållandena på området. Först redogör jag för förhållandena i Danmark och därefter följer Norge. Häri behandlas såväl historia som gällande rätt. Jag redogör också för den statliga arvsrätten i dessa länder. Avslutningsvis följer analysen där jag för en sammanfattande diskussion och framför egna kommentarer och slutsatser vad gäller kusiners rätt att ärva. Allra sist ger jag en avslutande kommentar.

2 Sambors arvsrätt

2.1 Svenska förhållanden

2.1.1 Historisk tillbakablick

2.1.1.1 Sambor

Sedan senare hälften av 1960-talet har mönstren för familjebildning förändrats genom att samboende mellan man och kvinna utan äktenskap blivit allt vanligare. Ofta är samboendet ett förstadium till ingående av äktenskap, men många par lever samman i många år utan att gifta sig. Därigenom har även rättsliga frågor för samboende men ogifta par fått stor praktisk betydelse.²⁰ Den principiella frågan hur lagstiftaren borde ställa sig till äktenskapsliknande samlevnad togs upp på allvar i 1969 års uppmärksammade direktiv till Familjelagssakkunniga. Justitieministern uttalade i dessa direktiv att en ny lagstiftning borde vara neutral i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar. Äktenskapet hade och borde ha en central plats inom familjerätten, men man borde försöka se till att den familjerättsliga lagstiftningen inte innehöll några bestämmelser som skapade onödiga svårigheter för dem som skaffar barn och bildar familj utan att gifta sig.²¹

I samband med förändringarna i äktenskapsbalken 1987 avvisades idén om ett införande av arvsrätt för sambor. Man kom fram till att behovet av en arvsrättslig lagstiftning generellt sett inte kan sägas vara detsamma för sambor som för makar. I sitt betänkande betonade Familjelagssakkunniga att merparten av äktenskapen upplöses genom att den ena maken avlider. Samboförhållande där parterna varken separerar eller gifter om sig utan bor tillsammans ogifta tills någon av dem avlider är däremot inte så vanliga.²² Detta underströk departementschefen i propositionen. Departementschefen ansåg vidare att sambor kan antas ha gjort ett medvetet val av

²⁰ Agell, A., a.a., s. 13.

²¹ Agell, A., a.a., s. 228 f.

²² SOU 1981:85, *Äktenskapsbalk*, s. 205.

samlevnadsform. Det kan därför förmodas att de tänkt igenom att skapa sig ett efterlevandesskydd genom att upprätta ett testamente.²³ Min uppfattning är att man i såväl betänkandet som propositionen drog den slutsatsen att det inte var lämpligt att förespråka någon arvsrätt för sambor.

Före 1987 års sambolag var lagstiftningen gällande sambor mycket knapphändig. Den enda lagstiftning som fanns att tillgå var en särskild lag från år 1973 om ogifta samboendes gemensamma bostad.²⁴ *Lagen* (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma hem infördes för att reglera en begränsad del av en ogift man och kvinnas inbördes, civilrättsliga mellanhavanden. Regleringen innebar att en sambo fick rätt, om och när förhållandet tog slut, att överta parternas bostad efter en behovsprövning. Det förutsattes dock att det rörde sig om en hyresrätt eller bostadsrätt som innehades av den andra parten.²⁵ Med tiden insåg man att behovet av, i takt med att antalet samboförhållanden ökade, en rättslig reglering som sträckte sig längre än bara till vem av samborna som skulle bo kvar i den gemensamma bostaden, hade ökat. Bland annat behövdes det lagregler för hur sambornas egendom skulle fördelas vid en upplösning av förhållandet. Så kom *lagen* (1987:232) om sambors gemensamma hem.²⁶ Genom denna lag infördes en rätt även till delning av värdet av bostad och bohag, som någon av parterna förvärvat för deras gemensamma användning. Bestämmelserna i 1987 års lag har numera överförts till *Sambolagen* (2003:376).²⁷ Bortsett från att den nya sambolagen utsträcktes till att gälla även homosexuella parförhållanden, vilka tidigare behandlats i en särskild lag, var det i huvudsak fråga om en teknisk översyn och vissa förtydligande lagändringar.²⁸

I propositionen till den nu gällande sambolagen var uppfattningen att en ny sambolag borde innehålla en mer omfattande reglering än den tidigare

²³ Prop. 1986/87:1, *Om äktenskapsbalk m.m.*, s. 109.

²⁴ Grauers, F., a.a., s. 223 f.

²⁵ Agell, A., a.a., s. 226.

²⁶ Grauers, F., a.a., s. 223 f.

²⁷ Agell, A., a.a., s. 226.

²⁸ Agell, A., a.a., s. 232.

lagen. Det poängterades dock att det absolut måste undvikas att samboregleringen blir alltför lik den äktenskapsrättsliga regleringen. Det framhölls att riksdagen flera gånger tidigare betonat att äktenskapet och partnerskapet är institutioner som är överlägsna andra samlevnadsformer när det gäller personlig trygghet och juridisk stabilitet. Det måste undvikas att man, genom att införa alltför utförliga regler för sambor, skapar ett ”...äktenskapsliknande system av lägre dignitet.”²⁹

2.1.1.2 Makar

För att se hur efterlevandeskyddet för sambor skulle kunna stärkas är det av betydelse att i detta sammanhang även undersöka hur makars arvsrätt har utvecklats under historiens gång.

Före införandet av äktenskapsbalken 1988 saknade efterlevande make överhuvudtaget arvsrätt när den avlidne maken hade barn.³⁰ Genom lagändringen har efterlevande make i viss utsträckning fått företräde framför gemensamma bröstarvingar.³¹ I motiven till den nya lagen talades om att barns arvsrätt tidigare fyllt funktionen att trygga deras ekonomiska situation. De sociala reformer som genomförts under 1900-talet hade emellertid minskat arvets sociala betydelse. Istället framträdde vissa negativa verkningar av att barnen ärvde framför den efterlevande maken. Makarnas bo splittrades och den efterlevande tvingades ibland att flytta från bostaden eller att sälja möbler och annat för att kunna lösa ut barnen.³² I de flesta fall hade arvet en mycket liten betydelse för barnens försörjning medan det för den efterlevande föräldern kunde vara av stor vikt att få sitt kvar i orubbat bo.³³ Det antogs också att det för gemensamma barn i regel kändes naturligt att avvakta båda föräldrarnas död innan arvet efter dem fördelades. Tecken på det var att gemensamma barn ofta avstod från sitt arv efter den första avlidne maken till förmån för den efterlevande. Dessutom var det mycket vanligt att makar genom så kallad inbördes testamente så långt det var

²⁹ Prop. 2002/03:80, a.a., s. 25.

³⁰ Prop. 1986/87:1, a.a., s. 82 ff.

³¹ Walin, G., *Kommentar till ärvdabalken*, del I, s. 31.

³² Prop. 1986/87:1, a.a., s. 82 ff.

³³ Walin, G., a.a., s. 31.

möjligt försökte trygga den efterlevandes ställning. Det fanns alltså åtskilliga omständigheter som talade för att ge den efterlevande maken en starkare arvsrättslig ställning.³⁴

2.1.2 Gällande rätt

2.1.2.1 Allmänt

Enligt 1 § sambolagen avses med sambor två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll. Enligt 2 § sambolagen upphör ett samboförhållande om samborna eller någon av dem ingår äktenskap, om samborna flyttar isär eller om någon av samborna avlider. I 5 och 6 §§ sambolagen definieras vad som menas med gemensam bostad och gemensamt bohag. Gemensam bostad och gemensamt bohag omfattar sådan bostad och sådant bohag som förvärvats för gemensam användning.³⁵ Bestämmelsen i 8 § första stycket sambolagen föreskriver att när ett samboförhållande upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap med varandra, skall på begäran av någon av samborna samboegendomen fördelas mellan dem genom bodelning. Enligt andra stycket måste begäran om bodelning framställas senast när bouppteckning förrättas om samboförhållandet upphör genom dödsfall. Enligt samma paragraf skall bodelning göras med utgångspunkt i egendomsförhållandena den dag då samboförhållandet upphörde.

2.1.2.2 Lilla basbeloppsregeln

Enligt svensk lag har sambor ingen arvsrätt.³⁶ Den nuvarande samboregleringen är medvetet begränsad från lagstiftarens sida till att enbart omfatta de mest överhängande problemen som kan uppstå, främst i samband med att samboförhållandet upplöses.³⁷ Lagstiftaren har ändå velat ge en efterlevande sambo ett visst skydd. Efterlevandeskyddet utgörs av en skyddsregel till förmån för efterlevande sambo, om denne begär bodelning.³⁸

³⁴ Prop. 1986/87:1, a.a., s. 82 ff.

³⁵ Grauers, F., a.a., s. 224.

³⁶ Eriksson, A., a.a., s. 81.

³⁷ Grauers, F., a.a., s. 223 f.

³⁸ Eriksson, A., a.a., s. 60.

I 18 § sambolagen återfinns den så kallade lilla basbeloppsregeln. I propositionen som förelåg den nya sambolagen framgår det att regeln är tillämplig om ett samboförhållande upphör till följd av att en sambo avlider. Om en sambo avlider efter det att samboförhållandet upphört men innan bodelning har ägt rum, är regeln däremot inte tillämplig.³⁹

Det är bara den efterlevande sambon som har rätt att begära bodelning. Den avlidne sambons arvingar och testamentstagare har inte någon rätt att påkalla bodelning.⁴⁰ Syftet har varit att den efterlevande sambo, men inte den avlidnes arvingar, skall ha samma rättigheter när samboförhållandet upphör genom dödsfall som när det upphör genom separation.⁴¹ Som skäl för den lilla basbeloppsregeln anfördes i förarbetena att en efterlevande sambo bör skyddas mot att den nödvändigaste egendomen i ett hem går förlorad vid arvskifte. Med hänsyn till att regeln kan komma att gälla även i en del kortvariga samboförhållanden, ansågs det dock nödvändigt att begränsa skyddsregelns räckvidd till en måttlig ekonomisk nivå.⁴² Enligt regeln har en efterlevande sambon, om ett samboförhållande upphör med anledning av att en sambo avlider, rätt att vid fördelning av samboegendomen som sin andel alltid få ut så mycket av den behållna egendomen efter avdrag för skulder, i den mån den räcker, att det motsvarar två gånger det vid tiden för dödsfallet gällande prisbasbeloppet enligt *lagen* (1962:381) *om allmän försäkring*.⁴³

Den lilla basbeloppsregeln har sitt ursprung i den basbeloppsregel som återfinns i 3 kap. 1 § andra stycket ärvdabalken och som gäller makar.⁴⁴ Genom basbeloppsregeln har efterlevande make alltid rätt att ur kvarlåtenskapen efter den första avlidna maken, så långt kvarlåtenskapen räcker, få egendom till så stort värde att den tillsammans med egendom, som den efterlevande maken erhöll vid bodelningen eller som utgör den

³⁹ Prop. 2002/03:80, a.a., s. 53.

⁴⁰ Eriksson, A., a.a., s. 60.

⁴¹ Prop. 1986/87:1, a.a., s. 265.

⁴² Prop. 1986/87:1, a.a., s. 110.

⁴³ Eriksson, A., a.a., s. 60.

⁴⁴ Grauers, F., a.a., s. 251.

makens enskilda egendom, motsvarar fyra gånger det gällande basbeloppet.⁴⁵ Det finns emellertid några väsentliga skillnader mellan den lilla basbeloppsregeln i sambolagen och basbeloppsregeln i ärvdabalken. Regeln i ärvdabalken är en arvsregel till skillnad från regeln i sambolagen som är utformad som en bodelningsregel. Lilla basbeloppsregeln gäller bara om samboförhållandet upplöses genom dödsfall. Har samborna redan separerat vid den ena sambons död gäller den inte.⁴⁶ I propositionen till den nya sambolagen framhölls att det inte kunde anses vara skäligt att en sambo får en rätt, som inte fanns före dödsfallet, i den avlidne sambons dödsbo genom ett dödsfall som inträffar efter det att samboförhållandet upphört.⁴⁷ Vidare är det enbart egendom, bostad och bohag, som har förvärvats för sambornas gemensamma begagnande som ingår i bodelningen. Det garantibelopp om två basbelopp utgör dessutom bara hälften av vad som tillerkänns en efterlevande make enligt basbeloppsregeln i ärvdabalken. Härav kallas den basloppsregel som omfattar sambor för lilla basbeloppsregeln.⁴⁸

Med införandet av den lilla basbeloppsregeln har lagstiftaren prioriterat den efterlevande sambons skydd framför den avlidne sambons släktingar. Det är dock en förutsättning att egendomens värde räcker. Skyddsregeln får till följd att små bon inte kommer att splittras när det gäller egendom som förvärvats för gemensamt begagnande.⁴⁹

2.1.2.3 Testamente

Ett alternativ för sambor som vill skydda varandra i händelse av dödsfall är att de upprättar ett testamente. Ett testamente ger dock inte en efterlevande sambo ett skydd likvärdigt det som en efterlevande make får.⁵⁰ Den rättsliga regleringen är sådan att även om samborna upprättat ett inbördes testamente så har barn till den avlidne sambon rätt till sina laglotter.⁵¹ Motsatsvis ärver

⁴⁵ Eriksson, A., a.a., s. 72 f.

⁴⁶ Grauers, F., a.a., s. 251.

⁴⁷ Prop. 2002/03:80, a.a., s. 39; SOU 1999:104, a.a., s. 233.

⁴⁸ Agell, A., a.a., s. 266 f.

⁴⁹ Prop. 1986/87:1, a.a., s. 265.

⁵⁰ Agell, A., a.a., s. 266.

⁵¹ Grauers, F., a.a., s. 250.

en efterlevande make före makarnas gemensamma barn. Detta innebär att barn som föds i ett äktenskap respektive i ett samboförhållande har helt olika möjligheter att göra sin arvsrätt gällande. De gemensamma barnen i ett äktenskap får enligt 3 kap. 2 § ärvdabalken vänta på sitt arv efter den först avlidne föräldern tills båda föräldrarna är avlidna. Barnen i ett samboförhållande får ut sin arvslott eller laglott om testamente föreligger efter den först avlidne föräldern redan vid dennes död.⁵²

Om ett testamente till förmån för den efterlevande sambon godtas av barnen till den avlidne kan sambon åstadkomma samma arvsrättsliga skydd som makar har. Men om barnen utnyttjar sin rätt att begära jämkning av testamentet för att få ut sin laglott så kommer den efterlevande sambon bara att få hälften av den avlidnes kvarlåtenskap efter bodelning, och hamnar därmed i en betydligt sämre ekonomisk situation än en efterlevande make.⁵³

2.1.3 En vidare diskussion om sambors arvsrätt

De som förespråkar ett införande av arvsrätt för sambor menar följande. Den nu gällande arvsrätten är föråldrad i det avseendet att sambor inte har någon arvsrätt. Idag är det samboförhållandet och inte äktenskapet som är norm när nya familjer bildas. Det finns ingen möjlighet för sambor att själva, i vart fall inte om de har barn, skapa ett bra skydd för den efterlevande. Såväl den gamla som den nya sambolagen erbjuder endast ett minimiskydd.⁵⁴ Förespråkarna anser att det inte finns några bärande skäl för att, i arvsrättsligt hänseende, behandla sambor på något annat sätt än makar. Det är inte försvarbart att det finns en sådan ojämlikhet mellan lagar som definierar likartade människorelationer.⁵⁵ Om tiden för att införa arvsrätt för sambor inte anses mogen borde man i vart fall kunna, för att utöka sambors möjlighet att skydda varandra genom testamente, eliminera den rätt som barn till den avlidne har att få ut sin laglott redan vid dennes död. Liksom gemensamma barn i äktenskap har barn i samboförhållande sällan något

⁵² Boström, V., Israelsson, U., a.a., Svensk Juristtidning, 2004, s. 644-647.

⁵³ Boström, V., Israelsson, U., a.a., Svensk Juristtidning, 2004, s. 644-647.

⁵⁴ Boström, V., Israelsson, U., a.a., Svensk Juristtidning, 2004, s. 644-647.

⁵⁵ Motion 2005/06:L207, *En skyndsam översyn av sambolagen*, s. 11 f.

behov av arv för att trygga sin ekonomi. På samma gång riskerar den efterlevande sambon att nödgas flytta från bostaden och sälja sin egendom för att lösa ut barn till den avlidne sambon. Detta kan den efterlevande tvingas göra även om de båda försökt att skydda varandra så gott nu lagen tillåter genom testamente. Vidare är antalet samboförhållanden i Sverige stort, många blir långvariga och gemensamma barn förekommer ofta. Det finns inget som tyder på att antalet samboförhållande skulle minska. Mer än hälften av alla barn i Sverige föds numera av ogifta mödrar. De begränsade möjligheterna att åstadkomma ett bra skydd är med andra ord långt från något obetydligt problem.⁵⁶

Motionsyrkandena som behandlat frågan om ett införande av arvsrätt för sambor har dock avslagits av laguskottet vid samtliga tillfällen. Anledningen till att det inte borde införas någon arvsrätt för sambor är i huvudsak, enligt laguskottet, att det inte får införas så utförliga regler för sambor att det på detta sätt skapas ett system som liknar äktenskapet fast av lägre dignitet. Laguskottet anser vidare att möjligheten för sambor att genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap är alldeles tillräcklig.⁵⁷ Laguskottet har dock konstaterat att allmänhetens kunskap om sambolagen de facto är dålig. Även bland personer som själva är sambor är kunskapen om gällande rätt knapphändig. Därför kan det vara på sin plats att allmänheten på något sätt upplyses om sambolagstiftningens innehåll.⁵⁸

2.2 Nordiska förhållanden

2.2.1 Danmark

Det finns ett stort antal par i Danmark som lever tillsammans utan att vara gifta. Ändå finns det ingen rättslig reglering som omfattar sambors förmögenhetsförhållanden eller förhållande för det fall att ett samboförhållande upplöses genom separation eller dödsfall. Anledningen till detta är att man i Danmark velat markera den skillnad som föreligger

⁵⁶ Boström, V., Israelsson, U., a.a., Svensk Juristtidning, 2004, s. 644-647.

⁵⁷ 2005/06:LU10, a.a., s. 7.

⁵⁸ 2005/06:LU19, *Äktenskap, partnerskap och samboende*, s. 17.

mellan gifta och ogifta sammanboende par. Syftet med den äktenskapliga lagstiftningen är att makar skall ha en bättre legal och ekonomisk situation än ogifta par som bor tillsammans. Förmögenhetsförhållandena avgörs istället efter vanliga förmögenhetsrättsliga regler.⁵⁹

I Danmark omfattas sambor inte av den allmänna arvsordningen. En efterlevande sambo har ingen arvsrätt. Sambor som vill skydda varandra i händelse av dödsfall måste upprätta ett testamente till förmån för varandra. Möjligheten att förordna sin kvarlåtenskap på detta sätt är dock begränsad.⁶⁰

Enligt dansk praxis har en sambo, i de fall det har varit tal om ett flerårigt sammanboende, möjlighet att kompenseras vid samboförhållandets upphörande. Det förutsätts emellertid att sambon i hög grad har bidragit till att den andre sambon har kunnat skapa sig eller bevara en förmögenhet av inte alltför ringa betydelse.⁶¹ Ett rättsfall från 1984, som visserligen gällde separation, torde, enligt min mening, kunna vara vägledande även i de fall ett samboförhållande upplösts med anledning av dödsfall. I rättsfallet (UfR 1984 s. 166) tillerkändes en kvinna tvåhundrausen danska kronor efter ett långvarigt sammanboende. Mannen och kvinnan hade levt tillsammans under 16 år. Under denna tid hade kvinnan valt att stanna hemma och uppfostra barnen och ta hand om hushållet medan mannen hade gjort karriär och tjänat ihop en anseelig summa pengar som långt överskred en miljon danska kronor. Högsta domstolen fann att kvinnans arbete i hemmet i högsta grad hade medverkat till att mannen hade haft möjlighet att bygga upp en förmögenhet och därför borde hon rimligtvis kompenseras ekonomiskt vid en upplösning av samboförhållandet.

Frågan huruvida sambor skall få ärva varandra eller inte har behandlats vid ett flertal tillfällen under historiens gång i Danmark. 1969 tillsattes det en utredning, det så kallade Ægteskabsudvalget, som utkom med nio betänkanden under åren 1971 till 1983. 1974 föreslogs en arvsrätt för

⁵⁹ Hamilton, C., Alison, P., *Family law in Europe*, s. 90.

⁶⁰ Lund-Andersen, I., a.a., s. 468 f.

⁶¹ 2006/07 – L 100 (som fremsat): a.a., s. 69.

sambor, men detta förslag ledde ingen vart. I ett av de sista betänkande sammanfattade udvalget sina ställningstaganden vad gäller behovet av en lagreglering för sambor. Udvalget kom fram till att det var betydelsefullt att göra äktenskapet till en attraktiv samlevnadsform. Skälet till detta ställningstagande var att udvalget ansåg att äktenskapet mellan en man och en kvinna utgör den bästa grunden för att säkerställa den känslomässiga och ekonomiska tryggheten i en familj. Därför propulerade udvalget för att det ur lagstiftningen skulle tas bort alla fördelar med att leva tillsammans utan att vara gifta. Udvalget tog dessutom avstånd från att införa en särskild reglering avseende sambor. Anledningen till det vara att man var rädd att det därigenom skulle skapas ett äktenskapsliknande system av en lägre klass.⁶²

Det har nyligen lagts fram ett förslag om revidering av den danska arvsrättsliga regleringen. Initiativtagarna menar att sedan den nuvarande arvslagstiftningen togs i bruk har det skett väsentliga förändringar i familjemönsterna i Danmark. Nya familjebildningar med bland annat ogifta sammanboende är i dag allmänt accepterade och vanligt förekommande i landet. Det finns ett behov av att se på den danska arvslagstiftningen i ljuset av de moderna familjebildningarna. I förslaget förordas en utvidgad rätt för sambor att testamentera. Man vill kunna likställa ett långvarigt samboförhållande som uppvisat en viss stabilitet med ett äktenskap. Det förutsätts dock att de sammanboende, vid testamentets upprättande, haft gemensam hemvist och samliv i minst två år. Har eller väntar samborna barn tillsammans får det anses vara ett uttryck för att samlivet har en mer varaktig karaktär och i denna situation har paret ett särskilt stort behov av att säkra varandra i arvsrättsligt hänseende. I dessa situationer går det att bortse från tvåårskravet.⁶³

2.2.2 Norge

I Norge är sambors relation till största delen oreglerad.⁶⁴ Sambor anses, i juridiskt hänseende, vara ensamstående eftersom det inte finns någon

⁶² SOU 1999:104, a.a., s. 157 f.

⁶³ 2006/07 – L 100 (som fremsat): a.a., s. 69 ff.

⁶⁴ Hamilton, C., Alison, P., a.a., s. 90 och s. 517.

rättslig reglering som omfattar sambors förmögenhetsförhållanden.⁶⁵ Detta får bland annat som följd att var och en äger sin egendom och svarar själva för sina skulder. Däremot kan sambor inneha egendom med samäganderätt som kan uppkomma bland annat genom att egendomen förvärvats för gemensamt bruk.⁶⁶ Högsta domstolen har vidare fastslagit i ett rättsfall från 1975 (Rt 1975 s. 220) att hushållsarbete kan leda till att samäganderätt föreligger.⁶⁷ I Norge har efterlevande sambo ingen arvsrätt.⁶⁸

I en utredning från 1980 lade Ekteskapsutvalget förslag till lagstiftning om sambor. Utredningen tog särskilt sikte på det gemensamma hemmet då samlivet upphör. Senare fick Husstandsfelleskapsutvalget i uppdrag att värdera behovet av lagstiftning för samboförhållande, bland annat i arvsrättsligt hänseende, och denna inställning redovisades i en utredning som kom 1988.⁶⁹ I utredningen föreslogs det dock inga ändringar av arvsreglerna. Det ansågs kunna bli problematiskt att som huvudregel behandla sambor analogt med äkta makar.⁷⁰ Husstandsfelleskapsutvalget önskade inte att stärka sambors ställning på det arvsrättsliga området och detta bekräftades senare i propositionen.⁷¹ 1999 utreddes på nytt huruvida det borde införas en mer omfattande lagreglering för sambor. Ambitionen i nämnda utredning var att anpassa regelverket till de nya samlevnadsformerna och det föreslogs en rad ändringar. Utgångspunkten var att många av de samboförhållande som idag finns i Norge är stabila och äktenskapsliknande. Något förslag om att införa arvsrätt för sambor i Norge lades emellertid inte.⁷²

För att en sambo skall få status som arvinge i Norge måste detta ske via testamente med de kvalitativa och kvantitativa begränsningar som följer av

⁶⁵ Ryrstedt, E., *Legal Status of Cohabitants in Norway*, s. 443.

⁶⁶ SOU 1999:104, a.a., s. 162 f.

⁶⁷ Ryrstedt, E., *Legal Status of Cohabitants in Norway*, s. 443.

⁶⁸ Ryrstedt, E., *Legal Status of Cohabitants in Norway*, s. 441.

⁶⁹ Lødrup, P., *Familieretten*, s. 23.

⁷⁰ NOU 1988:12, *Husstandsfelleskap*, s. 48.

⁷¹ Ot.prp. (1990-91) nr. 52 *Om lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører*, s. 21.

⁷² NOU 1999:25, *Samboerne og samfunnet*, avsnitt 12.

bröstarvingars arvslott.⁷³ Efterlevande sambo har dock getts vissa rättigheter. Det finns en lag⁷⁴ om hushållsgemenskap som aktualiseras då en hushållsgemenskap upplöses, vid separation eller dödsfall. Denna lag är mycket fundamental i sin karaktär. För att lagen skall kunna användas förutsätts det att parterna är ogifta och inte registrerade partner, att de är över 18 år och att de har bott tillsammans minst två år eller väntar barn tillsammans. Mot betalning ger lagen en hushållsmedlem möjlighet att överta gemensam bostad eller gemensamt bohag som helt eller delvis tillhör annan hushållsmedlem. Det uppställs emellertid inget krav på att egendomen skall ha införskaffats för gemensam användning. I händelse av att en hushållsmedlem avlider är det en förutsättning att det föreligger särskilda skäl för ett övertagande. För att kunna bedöma huruvida det föreligger särskilda skäl för ett övertagande måste en avvägning göras mellan behovet och intresset hos efterlevande hushållsmedlemmar och den avlidnes arvingar. Särskild hänsyn tas till eventuella barns behov. Vidare väger man in hur länge sammanboendet varat och om man gemensamt och för gemensamt begagnande byggt upp det gemensamma hemmet. Det har också betydelse om efterlevande hushållsmedlem har sålt sin egen bostad för att kunna skapa hushållsgemenskapen. Hänsyn tas också till den efterlevande hushållsmedlemmens hälsotillstånd, ålder och faktiska möjlighet att skaffa sig en annan bostad. Avvägningen om det föreligger särskilda skäl innefattar också den anknytning och det behov som möjliga arvingar efter den avlidne hushållsmedlemmen har för att överta bostaden eller bohaget. I helhetsvärderingen beaktas också om eventuella avtal träffats mellan den avlidne och hushållsmedlemmar. Det måste föreligga speciella omständigheter för att en eller flera hushållsmedlemmar skall prioriteras framför den avlidnes arvingar.⁷⁵

Enligt Ryrstedt leder bristen på en samboreglering i Norge till att parterna får svårt att förutse konsekvensen av deras gemensamma ekonomiska

⁷³ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 134.

⁷⁴ *Lov om rett till felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører* av 4 juli 1991 Nr. 45.

⁷⁵ SOU 1999:104, a.a., s. 163 ff.

mellanhavanden. Frånvaron av en sådan reglering leder också till en ökning av rättsliga tvister. En samboreglering som tar hänsyn till det ekonomiska samarbete som förelåg under sammanboendet skulle leda till förutsebarhet och ett starkare skydd för den svagare parten vid en upplösning av samboförhållandet.⁷⁶

2.3 Analys

2.3.1 Är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller sambors rätt att ärva?

I det föregående har jag behandlat frågan huruvida den svenska arvsrätten är i behov av förändring när gäller sambors rätt att ärva. Enligt nuvarande rättsliga reglering omfattas inte sambor av den allmänna arvsordningen så som den kommer till uttryck i ärvdabalken. Detta får till följd att sambor inte ärver varandra. Vid en historisk återblick upptäckte jag att det vid ett flertal tillfällen har diskuterats kring behovet av en arvsrättslig lagstiftning för sambor. Det är dock, enligt min uppfattning, en fråga som inte ligger särskilt långt tillbaka i tiden. Ur ett juridiskt perspektiv är samboförhållandet en förhållandevis ny samlevnadsform. Den enda lagstiftning som tidigare fanns att tillgå för sambor var en särskild lag från 1973 om ogifta samboendes gemensamma bostad. Lagen skulle reglera en begränsad del av en ogift man och kvinnas inbördes, civilrättsliga mellanhavanden. I takt med att andelen ogifta par som bodde tillsammans ökade insåg man också att det behövdes en särskild reglering för hur de sammanboendes egendom skulle fördelas vid en eventuell upplösning. 1987 kom den första sambolagen. I samband med den nya lagen väcktes tankarna om att det skulle införas en arvsrätt för sambor. Enligt utredningen som förelåg 1987 års sambolag ansågs dock behovet av en arvsrättslig reglering för sambor generellt inte vara detsamma för sambor som för gifta. Det betonades att samboförhållande där parterna varken separerar eller gifter om sig utan bor tillsammans tills någon av dem avlider inte var så vanligt förekommande.

⁷⁶ Ryrstedt, E., *Legal Status of Cohabitants in Norway*, s. 454.

Detta underströks ytterliggare i förarbetena där det vidare framhölls att de par som väljer att leva som sambor istället för att ingå äktenskap måste ha gjort ett medvetet val av samlevnadsform. Det kan därför också förmodas att de upprättat ett testamente för att skydda varandra. Med tiden insåg man att det fanns ett behov av en sambolag som innehöll en mer omfattande reglering än den tidigare lagen. År 2003 kom den nya, nu gällande, sambolagen. I förarbetena till den nya sambolagen underströks det dock att det absolut måste undvikas att samboreglerna blev alltför lik den äktenskapsrättsliga regleringen. Risken finns då att det skapas ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet. Det underströks av att riksdagen flera gånger tidigare betonat att äktenskapet är en institution som är överlägsen andra samlevnadsformer när det gäller personlig trygghet och juridisk stabilitet.

Historiskt sett har det blivit alltmer accepterat att leva i ett samboförhållande. Sambor har idag en ganska omfattande reglering att tillgå. Enligt min mening visar dock historien på att lagstiftaren inte vill införa en alltför omfattande reglering av sambors ekonomiska mellanhavanden. Det finns en rädsla för att skapa ett andra klassens äktenskap. Diskussionerna om ett införande av arvsrätt för sambor har inte föranlett några lagändringar. Det är dock min uppfattning att efterlevande sambos ställning, genom införandet av den lilla basloppsregeln i sambolagen, till viss del har stärkts. Regeln tillförsäkrar efterlevande sambo minst två prisbasbelopp av den egendom som skall bodelas enligt lag. Med införandet av den lilla basloppsregeln har den efterlevande sambons skydd prioriterats framför den avlidne sambons släktingar. Skyddsregeln får till följd att små bon inte kommer att splittras när det gäller egendom som förvärvats för gemensamt begagnande. Den lilla basloppsregeln liknar på många sätt den basloppsregel som finns i ärvdabalken och som gäller makar. Det finns emellertid väsentliga skillnader mellan dessa regler. Regeln i ärvdabalken är en arvsregel medan regeln i sambolagen är en bodelningsregel som bara gäller om samboförhållandet upplösts genom dödsfall. Har samborna redan separerat vid den ena sambons död gäller den

inte. Vidare är det enbart egendom, bostad och bohag, som förvärvats för sambornas gemensamma begagnande som ingår i bodelningen om den ena sambon avlider. Garantibeloppet om två basbelopp utgör dessutom bara hälften av vad som tillerkänns en efterlevande make enligt basloppsregeln i ärvdabalken. Enligt min mening erbjuder lilla basloppsregeln ett visst förstärkt skydd för en efterlevande sambo men det är dock inte lika vidsträckt som det skydd makar erbjuds genom basloppsregeln i ärvdabalken.

Alternativet för sambor som vill skydda varandra i händelse av dödsfall är att de upprättar ett testamente till förmån för varandra. Enligt min uppfattning ger emellertid ett sådant inte ett skydd som är jämförbart med det som en efterlevande make får. Den rättsliga regleringen är sådan att även om samborna upprättat ett inbördes testamente så har barn till den avlidne sambon ändå rätt till sina laglotter. Motsatsvis vad gäller makar så ärver en efterlevande make före makarnas gemensamma barn. Detta får till följd att barn som föds i ett äktenskap respektive i ett samboförhållande har helt olika förutsättningar att göra sin arvsrätt gällande. I ett äktenskap får de gemensamma barnen vänta på sitt arv efter den först avlidne föräldern tills båda föräldrarna är avlidna. I ett samboförhållande får däremot barnen ut sin arvslott eller laglott efter den först avlidne föräldern redan vid dennes död. Det är min mening att en sambos möjlighet, att genom testamente skydda sin partner, är mycket begränsad. Detta gäller särskilt om det finns barn till den avlidne sambon med i bilden.

I jämförelse med Danmark och Norge är det min uppfattning att sambor i Sverige har en ganska vidsträckt reglering att tillgå. Ett regelverk likt den svenska sambolagen återfinns inte i något av de båda nordiska länderna. I likhet med Sverige tillkommer någon arvsrätt inte efterlevande i dessa länder. Lagstiftarna i Danmark och Norge har, historiskt sett, inte haft några ambitioner att stärka sambors ställning i arvsrättsligt hänseende. Argumenten för att inte införa arvsrätt för sambor är desamma som i Sverige. I Danmark har det dock nyligen lagts ett förslag om att stärka

sambors arvsrättsliga ställning. Förslaget förordar en utvidgad rätt för sambor att testamentera. Genom en sådan särskild reglering kan efterlevande sambor tillskrivas en rätt att ärva varandra under vissa förutsättningar. Hur den danska regeringen och riksdagen ställer sig till detta förslag återstår att se. Det är min mening att sambor i Danmark och Norge, i lika stor utsträckning som i Sverige, är tvungna att förlita sig på testamente med de kvalitativa och kvantitativa begränsningar som det innebär.

Det är min uppfattning att den traditionella aspekten av äktenskapet som norm väger tungt i denna fråga. Oviljan att införa en reglering av sambors arvsrätt tycks vara grundad på en rädsla för att samboförhållandet skall utgöra ett hot mot det traditionella äktenskapet. Den nuvarande regleringen, eller avsaknaden av en sådan, visar på att det finns en inbyggd värdering och en norm om hur människor bör leva. Det finns uppenbarligen en rädsla för att människor kommer att välja bort äktenskapet om de, i arvsrättsligt avseende, genom samboförhållandet kan åstadkomma samma eller ett liknande skydd som makar har. Jag anser inte att det är lagstiftarens uppgift att påverka människor att välja den ena samlevnadsformen före den andra. Lagstiftaren har idag en ambition som inte stämmer överens med människors livsval. Samhällets syn på sambor har förändrats och det har med tiden blivit alltmer accepterat att leva i andra konstellationer än den traditionella kärnfamiljen. Det kan konstateras att andelen par som väljer att leva som ogifta i ett samboförhållande bara ökar. Inget tyder heller på att andelen par som väljer att leva som ogifta i ett samboförhållande kommer att minska. Då måste vi rimligtvis ha ett regelverk som är anpassat till den nya tiden.

Efter vad som framkommit i den förevarande uppsatsen är den svenska arvsrätten, enligt min mening, i behov av förändring vad gäller sambors rätt att ärva. Frågan är dock på vilket sätt den svenska arvsrätten skall förändras. Bör det införas en allmän arvsrätt för sambor? Enligt min mening är det inte lämpligt att införa en allmän arvsrätt för sambor. Det finns de par som väljer att leva i ett samboförhållande istället för att ingå äktenskap av den

anledningen att de inte vill reglera sitt förhållande närmre. Skall då dessa par påtvingas en äktenskapsliknande reglering? Det kan också anses som oskäligt mot den avlidnes arvingar, om en sambo skall få överta egendom från den avlidnes sida, i de fall samboförhållandet varit mycket kortvarigt. Skall ett samboförhållande som varat i ett år likställas med ett som varat i tjugo år? Oavsett om man anser att det bör införas en allmän arvsrätt för sambor eller inte så finns det i vart fall ett behov av att skyddet gentemot barn till den avlidne sambon stärks. I förarbetena har det inte diskuterats att barnens rätt till laglott innebär att sambor bara i begränsad utsträckning kan skydda den efterlevande genom att upprätta ett testamente. Det faktum att reglerna innebär att gemensamma barn i samboförhållande har en starkare arvsrätt än barn i äktenskap har inte närmre berörts i förarbetena. Det starka skydd som idag tillkommer barn till en avliden förälder motiverades en gång med att barnen var beroende av arv efter sina föräldrar i försörjningssyfte. Det är en stark tradition som stått sig genom tiderna. I dagens moderna samhälle anser dock jag att det inte längre finns samma behov av att trygga avkomlingarnas ekonomiska situation. Arvet har i de flesta fall en mycket liten betydelse för barnens försörjning. Samhället erbjuder dessutom ett socialt skyddsnet för dem som har det sämre ställt. På samma gång är det viktigt för en efterlevande sambo att få sitta kvar i orubbat bo. Det ekonomiska bandet mellan sambor är starkare än bandet mellan arvlåtaren och dennes barn. Därför är det inte rimligt att den efterlevande sambon skall behöva flytta från den gemensamma bostaden och sälja egendom för att kunna lösa ut barn till den avlidne sambon. Det är ett hårt slag för den efterlevande sambons ekonomi om denne tvingas dela egendomen med barnen. Genom att begränsa bröstarvingars rätt att direkt få ut sitt arv efter den först avlidne föräldern skulle man kunna åstadkomma ett tillräckligt skydd för efterlevande sambor. På samma sätt som för barn i ett äktenskap har barn i ett samboförhållande inte längre något starkt behov av att trygga sin ekonomiska situation. Inget talar för att ett barn i ett samboförhållande skulle ha större behov av arv när den ene föräldern avlider än barn i ett äktenskap. Sambor har däremot samma behov av att den svagare parten skyddas vid ett dödsfall som makar har.

3 Kusiners arvsrätt

3.1 Svenska förhållanden

3.1.1 Historisk tillbakablick

Ur en historisk synvinkel har den allmänna arvsordningen ett kollektivistiskt ursprung. Den starka anknytningen till familj och släkt kan förklaras med den samförmögenhet som för mycket länge sedan tillkom människor som stod i nära släktskapsförhållande till varandra. Med tiden har arvsordningen gått från att vara ett kollektivistiskt system till ett system baserat på en splittring av förmögenheterna på självständiga individer. Enligt 1734 års lag var arvsrätten ganska omfattande. Motsatsvis präglas nyare rättsutveckling av ett begränsande av släktarvsrätten. Detta har åstadkommit genom att led där den faktiska sociala samhörigheten helt försvunnit har tagits bort.⁷⁷ Den obegränsade släktarvsrättens värde upphörde i samband med den nya arvslag som trädde ikraft 1928. Då begränsades släktarvsrätten markant. Ett nytt institut, Allmänna arvsfonden, inrättades med rätt att ärva i sista hand.⁷⁸ I samband med tillblivelsen av 1928 års arvslag underströk lagberedningen att arvsrätten i de led där den sociala och ekonomiska samhörigheten genomsnittligt sett helt försvunnit inte bör bevaras.⁷⁹

Arvsrätten för kusiner avskaffades 1928 eftersom det inte längre ansågs finnas sådan gemenskap mellan kusiner som berättigar till arv. Det underströks att arvlåtaren genom testamente hade möjlighet att förordna sin kvarlåtenskap. Att kusiner inte borde ärva sågs som fullständigt självklart bland annat av den anledningen att ofta visste arvlåtaren inte ens vem dennes kusiner var eller ens hur många de var. De är ofta mer eller mindre främmande för arvlåtaren. En annan anledning till denna uppfattning var den kapitalförstörande verkan, framför allt gällande fast egendom, som det kunde innebära om kvarlåtenskapen inom en kusinskara skulle fördelas i

⁷⁷ Saldeen, Å., a.a., s. 16 f.

⁷⁸ Saldeen, Å., a.a., s. 27.

⁷⁹ Saldeen, Å., a.a., s. 33 f.

smådelar. Det skulle dessutom uppstå en möjlighet för Allmänna arvsfonden att i vissa fall avstå arvet och istället överlåta det till exempelvis en kusin. I början på 1990-talet aktualiserades frågan om kusinarvsrätten igen. Förespråkarna för ett återinförande av sådan arvsrätt påpekade att det kan finnas en sådan nära samhörighet mellan kusiner som berättigar till arv. Dessa resonemang avvisades återigen av samma anledning som rätten för kusiner en gång avskaffades 1928. Det pekades ännu en gång på Allmänna arvsfondens möjlighet att avstå arvet till förmån för en kusin samt den möjlighet det finns att testamentera till denna om det föreligger sådan samhörighet. Man kom vidare fram till att en arvsrätt för kusiner faktiskt inte har så stor betydelse i praktiken.⁸⁰

3.1.2 Gällande rätt

Den så kallade arvsordningen återfinns i 2 kap. ärvdabalken. Enligt dessa bestämmelser indelas en arvlåtares släktingar i tre arvsklasser. Enligt 2 kap. 1 § ärvdabalken består den första arvsklassen av arvlåtarens barn och deras avkomlingar, det vill säga bröstarvingar. Av bröstarvingarna är det barnen som kommer i första hand. Barnen får alla lika stora lotter av kvarlåtenskapen. Det vill säga varje gren ärver lika. Så länge alla arvlåtarens barn fortfarande lever så har arvlåtarens barnbarn ingen arvsrätt.⁸¹ Skulle arvlåtarens barn ha avlidit före arvlåtaren men efterlämnat barn så inträder den så kallade istadarätten. Denna rätt innebär att avkomlingar i den senare generationen, i det här fallet barnbarnen, träder in istället för den bortgångne arvingen. Istadarätten i första arvsklassen omfattar givetvis också barnbarnsbarnen.⁸² Andra arvsklassen regleras i 2 kap. 2 § ärvdabalken och blir aktuell då det inte finns några bröstarvingar. Andra arvsklassen omfattar arvlåtarens föräldrar och de har rätt till hälften av kvarlåtenskapen var. Skulle någon av föräldrarna vara avliden träder istadarätten in. Det innebär att den avlidne förälderns avkomlingar träder in istället för den avlidne föräldern. Det vill säga arvlåtarens syskon. Även i det fallet ärver varje gren lika. Finns det inga arvingar i andra arvsklassen blir den tredje arvsklassen

⁸⁰ Saldeen, Å., a.a., s. 44.

⁸¹ Eriksson, A., a.a., s. 65.

⁸² Saldeen, Å., a.a., s. 38.

aktuell och om den stadgas det i 2 kap. 3 § ärvdabalken. Denna arvsklass består av arvlåtarens far- och morföräldrar och, i fall de inte skulle vara i livet, deras avkomlingar, det vill säga farbröder och fastrar, morbröder och mostrar. Far- och morföräldrarna ärver var sin fjärdedel av kvarlåtenskapen. Tredje arvsklassen är därefter starkt begränsad.⁸³

Det finns inga rättsregler som reglerar kusiners rätt att ärva eftersom någon sådan rätt inte existerar. Däremot anges det uttryckligen i 2 kap. 4 § ärvdabalken att *"Andra skyldemän än ovan sägs äga ej ärva."* Denna paragraf utesluter alltså i tredje arvsklassen arvlåtarens kusiner och deras avkomlingar och alla andra potentiella arvtagare i de högre arvsklasserna.

3.1.3 Allmänna arvsfonden

Enligt 1734 års lag skulle en avliden persons egendom tillfalla staten om det inte fanns några arvingar. Denna rätt uppfattades som en verklig arvsrätt och kvarstod fram till 1928 års arvslag. Man hade då kommit fram till att det inte var riktigt att sådan egendom togs i anspråk för vanliga statliga utgifter eftersom det, i och med arvsrättens begränsande, skulle bli allt vanligare att en avliden person skulle sakna arvingar och arvet således kom att tillfalla staten. Däremot var uppfattningen att det allmänna fortfarande i sådana fall borde erhålla kvarlåtenskapen såvida arvlåtaren inte förfogat över den genom testamente. Medlen måste vidare användas till ändamål som alla kunde godta. Därmed skapades en statlig fond, allmänna arvsfonden.⁸⁴ Om denna finns det bestämmelser i 5 kap. ärvdabalken. I 5 kap. 1 § ärvdabalken stadgas det att *"Finnes ej arvinge jämlikt ovan givna bestämmelser, skall arvet tillfalla en fond, benämnd allmänna arvsfonden."*

Lag (1994:243) om Allmänna arvsfonden reglerar fondens ändamål samt meddelande av understöd ur fonden med mera. Enligt 1 § 1 stycket i denna lag består allmänna arvsfonden av egendom som tillfallit fonden bland annat genom arv och testamente. Den avskilda förmögenhet som fonden bildar är

⁸³ Eriksson, A., a.a., s. 65 f.

⁸⁴ Saldeen, Å., a.a., s. 84.

genom lag bunden till ett bestämt ändamål.⁸⁵ Fondens ändamål är att fondmedlen skall användas för att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och funktionshindrade personer.⁸⁶ Fonden förvaltas, under uppsikt av regeringen, av Kammarkollegiet.⁸⁷ Det är regeringen som har den överordnade beslutsrätten. En särskild myndighet, den så kallade Arvsfondsdelegationen, har dock inrättats. Arvsfondsdelegationen skall besluta om stöd ur fonden men måste hålla sig inom de ramar och riktlinjer som regeringen satt upp.⁸⁸ I de fall Allmänna arvsfonden är närmast till arv har fonden en lagstadgad möjlighet att helt eller delvis avstå arvet.⁸⁹ Detta framgår av 24 § i lag om Allmänna arvsfonden. Enligt denna bestämmelse får arv som tillfallit Allmänna arvsfonden helt eller delvis avstås till någon annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller till andra särskilda omständigheter kan anses stämma överens med arvlåtarens yttersta vilja. Det stadgas vidare att även i annat fall får arv avstås till arvlåtarens släkting eller någon annan person som har stått arvlåtaren nära, om det kan anses skäligt. Enligt min uppfattning ger denna bestämmelse Allmänna Arvsfonden en möjlighet att avstå från arv till förmån för en kusin.

3.1.4 En vidare diskussion om kusiners arvsrätt

Ett flertal motioner gällande ett återinförande av kusinarvsrätten har väckts i riksdagen det senaste årtiondet.

De som förespråkar ett återinförande av arvsrätt för kusiner menar följande. Resonemangen som ledde till att kusiners arvsrätt avskaffades måste anses vara förlegade med hänsyn till dagens samhällsutveckling. Det anses vidare märkligt att arv som tillfaller Allmänna arvsfonden i praktiken kan delas ut till verksamhet som inte alls varit känt för arvlåtaren. Den kulturpåverkan som invandringen till Sverige har medfört måste också uppmärksammas.

⁸⁵ Saldeen, Å., a.a., s. 84.

⁸⁶ Eriksson, A., a.a., s. 81.

⁸⁷ Saldeen, Å., a.a., s. 87.

⁸⁸ Walin, G., a.a., del I, s. 127.

⁸⁹ 2005/06:LU10, a.a., s. 8.

Dagens mångkulturella samhälle har påverkat vår syn på den betydelse familjen och släkten har som ett socialt och ekonomiskt skydds nät. Av dessa anledningar är det oriktigt att staten går in som arvinge efter avlidna personer som har relativt nära släktingar i livet.⁹⁰ Förespråkarna pekar vidare på familjen som den mest grundläggande gemenskapen. Det finns idag många vuxna människor som saknar en egen familj. Många lever i singelhushåll och därmed kan värdet av släkten anses ha ökat. Många människor lever dessutom i den missuppfattningen att kusiner de facto ärver och upprättar därför inte något testamente. Dessa människor avlider i övertygelsen att deras kvarlåtenskap går till den släkt man har och känner samband och tillhörighet med.⁹¹ Om kusiner hade arvsrätt skulle den möjlighet det innebär att behålla egendomen inom familjen överensstämma med allmänhetens rättsmedvetande. Det skulle också stå i överensstämmelse med arvlåtarens önskan.⁹² Att återinföra arvsrätten skulle kunna ses som ett sätt att försöka stärka släktbanden. Med anledning av den ökade arbetslösheten och allt större svårigheter att hålla samman sociala relationer skulle en sådan lagstiftning kunna stärka släktbanden.⁹³ På senare tid har vi också sett svåra olyckor och naturkatastrofer utplåna hela familjer på en och samma gång och det har i många av dessa fall varken funnits några arvsberättigade släktingar eller testamentstagare. Hade kusiner haft arvsrätt hade man kunnat behålla familjens egendom i släkten vilket säkert hade varit i enlighet med de förolyckades önskan.⁹⁴

I en av motionerna exemplifieras problematiken kring att kusiner inte har någon arvsrätt. Exemplet handlar om en ensamstående kvinna som bodde i sina morföräldrars gamla hus med deras gamla saker. Kvinnan i fråga saknade egna barn och hennes närmaste släktingar, som stod henne mycket nära, var två kusiner som i sin tur hade barn. Meningen hade hela tiden varit att kusinerna skulle ärva, men man trodde att kusinerna hade arvsrätt och därför blev inget skrivet innan kvinnan avled. Detta fick till följd att huset

⁹⁰ Motion 2005/06:L297, a.a., s. 274.

⁹¹ Motion 2005/06:L216, *Utvidgande av arvsrätten*, s. 27 f.

⁹² Motion 2004/05:L236, a.a., s. 77 f.

⁹³ Motion 2003/04:L235, *Arvsrätt för kusiner*, s. 71 f.

⁹⁴ Motion 2001/02:L269, *Kusiners arvsrätt*, s. 24.

och dess innehåll som varit i släktens ägo i flera generationer försvann ur släktens ägo.⁹⁵

Lagutskottet har emellertid vid flera tillfällen avslagit motionsyrkanden om ett återinförande av arvsrätten. Utskottet har motiverat sitt avslag med att det endast i sällsynta fall förekommer att en person saknar närmare anhöriga än kusiner. Med anledning av detta skulle en arvsrätt för kusiner inte ha någon betydelse i de flesta fall. Det finns dessutom en möjlighet att förordna sin kvarlåtenskap till vem man vill genom att upprätta ett testamente. Denna möjlighet anser lagutskottet erbjuda ett alldeles tillräckligt skydd. I de fall arvet tillfaller Allmänna arvsfonden kan fonden dessutom helt eller delvis avstå från arvet till förmån för en arvlåtares kusin.⁹⁶

Under det nordiska familjerättsseminariet 2003 anförde Teleman att frågan om arvsrätt för kusiner egentligen inte är något problem. Teleman menade att det i Sverige är välkänt att kusiner inte har någon arvsrätt enligt nu gällande arvsregler. Alternativet diskuteras egentligen inte särskilt ofta och inte heller är det så vanligt att en arvlåtare upprättar testamente till förmån för en kusin. Teleman menade vidare att släktkänslan inte sträcker sig så långt som till kusinerna. Även i de fall då andra släktingar saknas ter sig kontakterna kusiner emellan sällsynta. Gränsen för arvsrätt måste sättas någonstans i släkten och enligt Telemans uppfattning är det lämpligt att dra denna vid kusinerna.⁹⁷

3.2 Nordiska förhållanden

3.2.1 Danmark

Den danska arvsrätten är i stora delar uppbyggd på samma sätt som den svenska. Det vill säga i centrum står arvlåtaren och med denne som utgångspunkt delas släkten in i tre arvsklasser.⁹⁸ Den första arvsklassen

⁹⁵ Motion 2001/02:L269, a.a., s. 24.

⁹⁶ 2005/06:LU10, a.a., s. 8.

⁹⁷ *Rapport från nordiskt familjerättsseminarium*, s. 32 f.

⁹⁸ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 55.

består av arvlåtarens barn och deras avkomlingar.⁹⁹ Barnen ärver lika stora delar av kvarlåtenskapen. Skulle ett barn ha avlidit träder barnets avkomlingar in i dennes ställe och ärver inbördes lika stora delar. Istadarätten omfattar även barnbarnsbarnen.¹⁰⁰ Andra arvsklassen består av arvlåtarens föräldrar och deras avkomlingar, det vill säga arvlåtarens syskon och deras barn och barnbarnsbarn och så vidare.¹⁰¹ Föräldrarna ärver lika stora delar var av kvarlåtenskapen. För det fall att någon av föräldrarna inte längre lever träder dess avkomlingar in i stället.¹⁰² Efterlämnar arvlåtaren varken arvingar i första eller andra arvsklassen tillfaller arvet den tredje arvsklassen som består av arvlåtarens mor- och farföräldrar och deras avkomlingar.¹⁰³ Arvsordningen i Danmark sträcker sig så långt som till arvlåtarens farbröder och fastrar, morbröder och mostrar. Arvingar i avlägsnare släktled har inte arvsrätt. Kusiner har ingen arvsrätt.¹⁰⁴

I Danmark avskaffade man rätten för kusiner att ärva 1963.¹⁰⁵ Den omfattande begränsningen av den allmänna arvsordningen, som Arvelovskommisionen för övrigt betraktade som en av sina främsta uppgifter, hade sin bakgrund i att kommissionen ansåg att den vidsträckta arvsrätten stod i missförhållande till den alltmer avtagande betydelse av avlägsnare släktskapsförhållanden.¹⁰⁶ Kommissionen menade vidare att det i dagens moderna samhälle råder en mycket liten social kontakt mellan så avlägsna släktingar som kusiner.¹⁰⁷ Kommissionen ansåg att arv till avlägsna släktingar hade ringa betydelse och vållade orimliga besvär och de belopp som tillföll dessa avlägsna släktingar var förhållandevis små. Dessa betraktelser fann kommissionen som tillräckligt överbevisande för att kunna begränsa tredje arvsklassen och ta bort kusiner från den allmänna

⁹⁹ Nørgaard, I., *Arveret*, s. 10.

¹⁰⁰ Nørgaard, I., a.a., s. 12 f.

¹⁰¹ Nørgaard, I., a.a., s. 10.

¹⁰² Nørgaard, I., a.a., s. 12 f.

¹⁰³ Nørgaard, I., a.a., s. 10.

¹⁰⁴ Nørgaard, I., a.a., s. 12 f.

¹⁰⁵ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 66.

¹⁰⁶ Nørgaard, I., a.a., s. 14; 1941-bet.: *Udkast til Arvelov med tilhørende Bemærkninger*, s. 31.

¹⁰⁷ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 64 ff.

arvsordningen. I samband med revideringen av den då gällande arvslagen ansågs det påkallat att beskära arvsklasserna enligt svensk modell.¹⁰⁸

En avliden persons egendom tillfaller staten om det inte finns några legala arvingar i någon av de tre arvsklasserna eller det inte har upprättats något testamente.¹⁰⁹ I Danmark anses staten ärva medel från en avliden person som ett utslag av statens rätt till herrelös egendom inom sitt territorium.¹¹⁰ Förslaget från Arvelovsudvalget att, efter svensk förebild, inrätta en särskild arvsfond för välgörande ändamål genomfördes aldrig. Det ansågs bland annat att det kapital som eventuellt skulle tillfalla en sådan fond förmodligen skulle vara så begränsat att det redan på den grunden inte fanns anledning att upprätta en särskild arvsfond. Det finns en möjlighet för staten att avstå från arvet till förmån för personer som stått arvlåtaren nära.¹¹¹ Enligt den danska regleringen kan detta ske då arvlåtaren inte har kunnat upprätta ett testamente eller då förmögenheten härrör från en gemensam släkting.¹¹²

3.2.2 Norge

I Norge är arvsrätten till största delen uppbyggd på samma sätt som i Sverige och Danmark. I centrum står arvlåtaren och med denne som utgångspunkt delas släkten in i tre arvsklasser.¹¹³ Första arvsklassen består av arvlåtarens barn och deras avkomlingar. Barnen ärver lika stora delar av kvarlåtenskapen. Är arvlåtarens barn inte längre i livet så träder barnbarnen in i stället för den bortgångne arvingen. Denna istadarätt omfattar även barnbarnsbarnen. Andra arvsklassen består av arvlåtarens föräldrar och deras avkomlingar. Föräldrarna har rätt till hälften av kvarlåtenskapen var. Skulle någon av föräldrarna vara avliden tillfaller arvet istället dennes avkomlingar, det vill säga arvlåtarens syskon. Syskonen delar då inbördes lika på den del av arvet som tillfallit dem. För det fall ett syskon inte lever

¹⁰⁸ Nørgaard, I., a.a., s. 14.

¹⁰⁹ Nørgaard, I., a.a., s. 26.

¹¹⁰ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 257 f.

¹¹¹ Nørgaard, I., a.a., s. 26 f.

¹¹² Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 257 f.

¹¹³ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 55.

träder dennes avkomlingar, det vill säga arvlåtarens syskonbarn, in i dess ställe. Syskonbarnens barn har däremot ingen arvsrätt. Tredje arvsklassen består av arvlåtarens mor- och farföräldrar och deras avkomlingar. Mor- och farföräldrarna delar lika på kvarlåtenskapen. Det vill säga de får en fjärdedel var av kvarlåtenskapen. Skulle någon av dem inte längre vara i livet tillfaller arvet istället deras avkomlingar. Det vill säga arvlåtarens farbröder, fastrar och morbröder och mostrar. För det fall någon av dessa inte lever går arvet istället till deras barn. Det innebär att kusiner i Norge har arvsrätt. De omfattas av tredje arvsklassen.¹¹⁴

I Norge har släktarvsrätten inte begränsats i samma utsträckning som i Sverige och Danmark. Lagstiftaren har hållit fast vid att barnbarn till arvlåtarens mor- och farföräldrar, det vill säga kusiner är arvsberättigade. Detta har motiverats med att när en person bara har dessa släktingar i livet finns det en sådan anknytning mellan dem som berättigar till arvsrätt. Det ansågs också bäst stämma överens med den allmänna uppfattningen att sådant arv borde tillfalla kusiner, om det finns sådana, och inte till staten. I Norge motiveras vidare kusinarvsrätten med att vi idag föder betydligt färre barn än för hundra år sedan och antalet kusiner har därmed också minskats. Detta innebär att sannolikheten idag är större att man har en närmre kontakt med sina kusiner om inga andra släktingar är i livet. För det fall arvsrätten skall bygga på släktskap och social kontakt ansågs att denna till synes är större mellan kusiner än den till syskonbarn och till fastrar och mostrar, morbröder och farbröder.¹¹⁵

I Norge har lagstiftaren betonat att samhörigheten med avlägsnare släktingar normalt sett är större när det inte finns närmre släktingar och det är bara i dessa fall arvsrätten för dem aktualiseras. Lagstiftaren har vidare kommit till den slutsatsen att om arvsordningen beskärs ytterliggare måste arvlåtaren upprätta ett testamente om han vill att arvet skall gå till dem som kanske står honom närmast men som inte omfattas av den legala arvsordningen.

¹¹⁴ Lødrup, P., *Arverett*, s. 44 ff.

¹¹⁵ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 64 ff.

Lagstiftaren har ifrågasatt hur omfattande testamentsbördan egentligen bör vara.¹¹⁶

Om en arvlåtare i Norge inte har några arvingar enligt de tre arvsklasserna och det inte har upprättats något testamente tillfaller arvet staten. Staten ses som en reell arvinge. I Norge övervägdes tidigare att gå på den svenska linjen och inrätta ett särskilt institut, med uppgift att förvalta arvet, men man valde att istället låta arvet tillfalla staten direkt.¹¹⁷ I särskilda fall kan staten ge avkall på arv till förmån för släktingar eller andra som stått arvlåtaren nära. Det är dock en förutsättning att det förelegat ett mycket nära förhållande mellan den avlidne och arvtagaren. Arvlåtaren kan också tydligt ha deklarerat att vederbörande skall få ärva denne. Avkall på arv kan också ges till förmån för institutioner och ideella organisationer när särskilda förhållanden talar för det.¹¹⁸ I norsk rätt finns det en särbestämmelse som säger att departementet kan bestämma om försäljning av fast egendom och lösöre som staten har ärvt.¹¹⁹

3.3 Analys

3.3.1 Är den svenska arvsrätten i behov av förändring vad gäller kusiners rätt att ärva?

I det föregående har jag behandlat frågan huruvida den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller kusiners rätt att ärva. Enligt nuvarande rättsliga reglering utesluts kusiner från den allmänna arvsordningen som återfinns i ärvdabalkens andra kapitel. Arvsordningen sträcker sig så långt som till tredje arvsklassen men därefter är arvsrätten kraftigt begränsad. Kusiner har med andra ord ingen arvsrätt i Sverige.

¹¹⁶ Lødrup, P., *Arverett*, s. 35.

¹¹⁷ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 258; Ot.prp. (1968-69) nr. 36 *Om lov om arv m.m.*, s. 114.

¹¹⁸ Lødrup, P., *Arveret*, s. 65.

¹¹⁹ Lødrup, P., *Nordisk arverett*, s. 257 f.

Vid en historisk tillbakablick upptäckte jag att kusiner hade arvsrätt fram till den nya arvslagen trädde i kraft 1928. Arvsrätten för kusiner avskaffades eftersom uppfattningen var att det inte längre fanns sådan samhörighet mellan kusiner som berättigar till arv. Den faktiska sociala samhörigheten mellan dem ansågs helt ha försvunnit. Arvsordningen har gått från att vara ganska omfattande till en nyare rättsutveckling av ett inskränkande av släktarvsrätten. I de utredningar som förelåg lagändringen 1928 underströk lagstiftaren arvlåtarens möjligheter att genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. Att kusiner inte borde ärva sågs som fullständigt självklart bland annat av den anledningen att ofta visste arvlåtaren inte ens vem dennes kusiner var eller ens hur många de var. De är ofta mer eller mindre främmande för arvlåtaren. En annan anledning till denna uppfattning var den kapitalförstörande verkan, framförallt gällande fast egendom, som det kunde innebära om kvarlåtenskapen inom en kusinskara skulle fördelas i smådelar. Det är min uppfattning att kusinarvsrätten togs bort som ett led i en modernisering av den svenska arvsrätten. Det förefaller vara en naturlig åtgärd eftersom familjebegreppet idag är betydligt snävare än för hundra år sedan. Kretsen av arvsberättigade släktingar måste därför också begränsas.

Såsom arvinge i sista hand skapades 1928 Allmänna arvsfonden. Allmänna arvsfonden är ett särskilt institut som består av egendom som tillfallit fonden bland annat genom arv eller testamente. Anledningen till att ett särskilt institut inrättades var att man hade kommit fram till att det inte var riktigt att staten tog arv i anspråk för vanliga statliga utgifter. Idag är den avskilda förmögenhet som fonden bildar genom lag bunden till ett bestämt ändamål. Fondens ändamål är att fondmedlen skall användas för att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och funktionshindrade personer. Allmänna arvsfonden har en lagfäst möjlighet att helt eller delvis avstå från arv som tillfallit dem till förmån för en kusin. Enligt min mening är det bra att, i de fall det saknas arvingar, en avliden persons egendom inte längre används för att finansiera statliga utgifter utan går till ändamål som måste anses kunna godtas av de flesta människor.

Under mitt arbete med den förevarande uppsatsen insåg jag att frågan om kusinarvsrätten diskuterats återkommande i den politiska debatten. Det finns många tankar kring huruvida sådan rätt borde återinföras eller inte. De som förespråkar ett återinförande av arvsrätt för kusiner menar bland annat att de resonemang som ledde till att sådan rätt avskaffades måste anses föråldrade med hänsyn till dagens samhällsutveckling. Dagens mångkulturella samhälle har också påverkat vår syn på den betydelse familjen och släkten har som ett socialt skydds nät. Värdet av släkten måste anses ha ökat idag. Att återinföra arvsrätten kan ses som ett försök att stärka släktbanden. Förespråkarna anser att det är oriktigt att staten går in som arvinge efter avlidna personer som har relativt när släktingar i livet. Vidare kan det ifrågasättas att arv som tillfaller Allmänna arvsfonden i praktiken kan delas ut till verksamhet som inte alls varit känt för arvlåtaren. Förespråkarna pekar också på att många människor lever i tron att kusiner de facto har arvsrätt och av den anledningen upprättas aldrig något testamente. Dessa människor avlider i övertygelsen att deras kvarlåtenskap går till den släkt de har och känner samband och tillhörighet med. Det måste vidare anses stämma överens med allmänhetens rättsmedvetande att egendomen skall behållas inom familjen. Detta står också i överensstämmelse med arvlåtarens önskan. Svåra olyckor och naturkatastrofer har på senare tid dessutom visat sig kunna utplåna hela familjer på en och samma gång. Hade kusiner haft arvsrätt hade egendomen i dessa fall kunnat behållas inom familjen. De som är emot att återinföra arvsrätt för kusiner menar däremot, bland annat, att arvsrätt för kusiner inte har någon betydelse i de allra flesta fall. Den möjlighet som finns att förordna sin kvarlåtenskap genom testamente är alldeles tillräcklig. Det har vidare uttalats att gränsen för arvsrätt måste sättas någonstans i släkten och då är det lämpligt att dra denna gräns vid kusinerna.

Vid en jämförelse med Danmark och Norge upptäckte jag att den allmänna arvsordningen i dessa länder i stort sett är uppbyggd på samma sätt som i Sverige. Arvsordningen har även i dessa länder delats upp i tre arvsklasser. I likhet med Sverige har arvsrätten i Danmark och Norge historiskt sett

begränsats. I Danmark avskaffades rätten för kusiner att ärva 1963. Arvsrätten för kusiner i Danmark begränsades eftersom det ansågs att den vidsträckta arvsrätten stod i missförhållanden till den alltmer avtagande betydelsen av avlägsnare släktskapsförhållanden. I Norge har släktarvsrätten däremot inte begränsats i samma omfattning. Kusiner i Norge har fortfarande arvsrätt. De omfattas av den tredje arvsklassen. I Norge har lagstiftaren motiverat kusinarvsrätten med att när en person enbart har dessa släktingar i livet finns det en sådan anknytning mellan dem som berättigar till arvsrätt. Det anses också bäst stämma överens med den allmänna uppfattningen att sådant arv borde tillfalla kusiner, om sådana finns, och inte till staten. Det är min uppfattning att arvsrätten i de komparerade länderna i stort sett är uppbyggd på samma sätt. Den stora skillnaden är dock att lagstiftaren i Norge valt att inte begränsa arvsrätten i samma utsträckning som i Sverige och Danmark. Det är intressant att det finns en sådan avvikelse mellan de jämförda ländernas arvsrätt.

Jag upptäckte vidare att till skillnad från Sverige tillfaller en avliden persons egendom i Danmark och Norge staten om det inte finns några legala arvingar. I Danmark anses staten ärva medel från en avliden person som ett utslag av statens rätt till herrelös egendom inom sitt territorium. I Norge ses däremot staten som en reell arvinge. Till skillnad från Sverige har det i Danmark och Norge inte inrättats ett särskilt institut med uppgift att förvalta arvet. Arvet tillfaller därför staten direkt i dessa länder. Staten i Danmark och Norge har dock, likhet med Allmänna arvsfonden i Sverige, en möjlighet att avstå arvet till förmån för släktingar eller andra som stått arvlåtaren nära. Enligt min mening bör det i Danmark och Norge införas ett institut i likhet med Allmänna arvsfonden som kan förvalta det arv som tillfaller staten. Det måste anses stämma överens med allmänhetens vilja att det finns ett regelverk som bestämmer hur pengarna skall användas och att medlen används för ändamål de flesta kan godta.

Min uppfattning är, efter vad som framkommit i den föreliggande uppsatsen, att det inte finns någon anledning att återinföra en arvsrätt för

kusiner. Anledningen till min inställning är till att börja med att det kan ifrågasättas om det överhuvudtaget finns ett påtagligt behov av en möjlighet för kusiner att ärva. I privatekonomiskt hänseende anser jag att ett sådant arv inte har någon större betydelse för försörjningen. Idag är vi inte, i samma utsträckning som förr, beroende av arv för fortsatt överlevnad. Det måste vidare tillhöra ovanligheterna att det inte finns några andra släktingar än kusiner kvar i livet. Därtill måste det vara lika ovanligt att någon står sina kusiner så nära att det motiverar en arvsrätt. För det fall det endast finns kusiner kvar i livet finns det en långtgående möjlighet att genom testamente förordna om sin kvarlåtenskap. Allmänna arvsfonden kan dessutom avstå från arv som annars skulle ha tillfallit dem till förmån för en kusin. Dessa alternativ förefaller för mig vara alldeles tillräckliga. Det har bland annat betonats att de resonemang som ledde till att kusinarvsrätten en gång avskaffades måste anses föråldrade med hänsyn till dagens samhällsutveckling. Det håller jag inte med om. Förhållandet är snarare det motsatta. De tankegångar som ledde fram till den lagstiftning vi har idag är ett resultat av viljan att modernisera den arvsrättsliga regleringen och anpassa den till det samhälle vi lever i idag. Ju längre ut i släktleden man kommer idag, desto mindre blir normalt samhörigheten mellan släktingarna. Det är därför naturligt att begränsa arvsrätten. Jag anser, i likhet med några av de som motsätter sig ett återinförande av kusinarvsrätten, att det är lämpligt att dra denna gräns vid kusinerna.

4 Avslutande kommentar

Min avsikt med den förevarande uppsatsen var att undersöka om den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller rätten för sambor och kusiner att ärva. Sambor och kusiner är två grupper som idag står utanför den allmänna arvsordningen. Jag ifrågasatte om detta var rimligt.

Efter vad som framkommit i denna uppsats kom jag till den slutsatsen att den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller sambors rätt att ärva. De alternativ som idag tillkommer sambor som vill skydda varandra i händelse av den andre sambons frånfalle erbjuder inte ett tillräckligt starkt skydd. Detta gäller framför allt om det finns barn till den avlidne sambon. Bland annat genom att stärka efterlevande sambos ställning gentemot bröstarvingar skulle man kunna åstadkomma ett godtagbart skydd.

När det gäller rätten för kusiner att ärva kom jag fram till en annan slutsats. Jag anser inte att det i den föreliggande uppsatsen framkommit något som talar för ett återinförande av kusinarvsrätten. Det finns inte en sådan samhörighet mellan kusiner som motiverar ett återinförande av en arvsrätt. I privatekonomiskt hänseende har ett sådant arv heller ingen större betydelse för försörjningen. Någonstans måste gränsen för släktarvsrätten dras och det görs lämpligen vid kusinerna.

Sammanfattningsvis kom jag fram till att den svenska arvsrätten är i behov av förändring vad gäller rätten för sambor att ärva. När det gäller rätten för kusiner att ärva föreligger däremot inte något sådant behov.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Agell, Anders, *Äktenskap, Samboende, Partnerskap*, tredje upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2004.

Eriksson, Anders, *Den nya familjerätten*, åttonde upplagan, Norstedts juridik, Stockholm, 2006.

Grauers, Folke, *Ekonomisk familjerätt*, sjätte upplagan, Thomson Fakta AB, Lund, 2006.

Hamilton, Carolyn, Alison, Perry, *Family Law in Europe*, andra upplagan, Butterworths, 2002.

Lødrup, Peter, *Arverett*, fjärde upplagan, Oslo, 1999.

Lødrup, Peter, *Familieretten*, fjärde upplagan, Oslo, 2001.

Lødrup, Peter, *Nordisk arverett*, Nord 2003:3, Nordisk Ministerråd, Köpenhamn, 2002.

Nørsgaard, Irene, *Arveret*, fjärde upplagan, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, Köpenhamn, 2004.

Ryrstedt, Eva, *Bodelning och bostad – Ekonomisk självständighet eller gemenskap*, Juristförlaget i Lund, Lund, 1998.

Saldeen, Åke, *Arvsrätt*, andra upplagan, Iustus förlag, Uppsala, 2001.

Walín, Gösta, *Kommentar till ärvdabalken, Del I (1-17 kap), Arv och testamente*, femte upplagan, Norstedts blå bibliotek, Kristianstad, 2000.

Artiklar

Boström, Viola, Israelsson, Ulf, *Är arvsrätten föråldrad?*, Svensk Juristtidning 2004, s. 644-647, Norstedts tryckeri, Stockholm, 2004.

Lund-Andersen, Ingrid, *Legal Status of Cohabitants in Denmark*, Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften, ed. Jens M. Scherpe och Nadjma Yassari, Mohr Siebeck Tübingen, 2005.

Ryrstedt, Eva, *Legal Status of Cohabitants in Norway*, Die Rechtsstellung nichtehelicher Lebensgemeinschaften, ed. Jens M. Scherpe och Nadjma Yassari, Mohr Siebeck Tübingen, 2005.

Övrigt

Rapport från nordiskt familjerättsseminarium, ANP 2004:740, Nordisk Ministerråd, Köpenhamn, 2004. Webbadress (genomgången i april 2007): <http://www.norden.org/pub/velfaerd/lagstiftning/sk/ANP2004740.asp>

Offentligt tryck

Sverige

Lagutskottets betänkande

2005/06:LU10 *Arvsrättsliga frågor*

2005/06:LU19 *Äktenskap, partnerskap och samboende*

Statens offentliga utredningar

SOU 1981:85 *Äktenskapsbalk*

SOU 1999:104 *Nya samboregler*

Propositioner

Prop. 1986/87:1 *Om äktenskapsbalk m.m.*

Prop. 2002/03:80 *Ny sambolag*

Motioner

Motion 2001/02:L269 *Kusiners arvsrätt*

Motion 2003/04:L235 *Arvsrätt för kusiner*

Motion 2004/05:L236 *Arvsrätt för kusiner*

Motion 2005/06:L207 *En skyndsam översyn av sambolagen*

Motion 2005/06:L216 *Utvidgande av arvsrätten*

Motion 2005/06:L297 *Egendomsförhållandena inom familjen*

Danmark

Betänkande

1941-bet.: *Udkast til Arvelov med tilhørende Bemærkninger*. Udarbejdet af den ved kgl. Resolution af 13. Maj 1936 nedsatte Kommission, København, 1941.

Övrigt

2006/07 – L 100 (som fremsat): *Forslag till arvelov*

Norge

Norges offentliga utredningar

NOU 1988:12 *Husstandsfelleskap*

NOU 1999:25 *Samboerne og samfunnet*

Propositioner

Ot.prp. (1968-69) nr. 36 *Om lov om arv m.m.*

Ot.prp. (1990-91) nr. 52 *Om lov om rett til felles bolig og innbo når husstandsfelleskap opphører*

Rättsfallsförteckning

Danmark

Högsta domstolen

UfR 1984 s. 166

Norge

Högsta domstolen

Rt 1975 s. 220